

---

de vooravond van die herstemming trad Talma op als spreker voor de antirevolutionaire kiesvereniging. Kuiper prees hem in *De Heraut*: 'Dit nu toonde karakter en moed, een betoon van moed dat benepen kerkisten hem nimmer vergeven, maar waarom het volk hem zijn liefde zal geven en een later geslacht hem zal danken.'

Bij De Hoop en Bornebroek ontbreekt deze context geheel. Zij suggereren, dat Talma als toevoorder aanwezig was en spontaan het woord gevoerd zou hebben. Zo was het dus niet. Maar gedenkwaardig was het wel, want bij die gelegenheid sprak Talma de bekende woorden: 'De democratie zal alleen veilig zijn, als ze zich laat beheerschen door den Christus. Aan ons de roeping, haar te toonen, dat haar idealen bij Hem veilig en verzekerd zijn.'

Voor Talma was het vanzelfsprekend om zich als predikant in te zetten voor Patrimonium en voor de Antirevolutionaire Partij. Voor anderen was dat juist onbestaanbaar. Dat bleek bijvoorbeeld op Kerkelijk Congres voor Hervormden, dat gehouden werd in Amsterdam op 1 november 1895. Op dat congres werden zulke uiteenlopende zaken besproken als het arbeidersvraagstuk, de kerkelijke armenzorg en de evangelisatie, maar ook de roomse invloed bij de restauratie van protestantse kerkgebouwen! Talma kreeg daar 'een scherpe, zeer toegejuichte vermaning' te horen van dr. J.Th. de Visser, omdat hij als hervormd predikant Patrimonium steunde, 'dat geleid wordt door mannen als dr. Kuiper en Kater, tegenstanders van die kerk'. De auteurs vermelden dat niet, maar beperken zich tot de mededeling: 'Wat het effect was van Talma's bijdrage aan het kerkelijk debat is niet bekend' (p. 40).

In 1901 voerde Talma in het district Tietjerksteradeel (door de auteurs consequent gespeld als Tietjerkstradeel) campagne tegen Pieter Jelles Troelstra. In dit verband voeren de auteurs een zekere ds. Hendrik Kuiper ten tonele. Ze bedoelen dr. Herman Huber Kuiper (1864-1945), de oudste zoon van dr. Abraham Kuiper, die gereformeerd predikant was geweest in Leeuwarden en in 1900 hoogleraar was geworden aan de VU.

De verkiezingsoverwinning van de antirevolutionairen in 1901 bracht Kuiper in het Torentje en Talma in de Kamer. Met de idealen die waren

uitgesproken op het Christelijk Sociaal Congres van 1891 waren hoge verwachtingen gewekt. Dat gold zeker voor Talma en zijn achterban in de protestants-christelijke arbeidersbeweging.

Vanzelfsprekend behandelen de auteurs de spoorwegstakingen van 1903, die het sociale imago van het kabinet-Kuiper onherstelbaar beschadigden. Dat het kabinet-Kuiper weinig sociale wetgeving wist te realiseren, is bekend. Wat dat betekende voor de verhouding tussen de ARP en de protestants-christelijke arbeidersbeweging blijft onduidelijk. Ook gaan de auteurs niet in op de vraag, in hoeverre de teleurstelling over het kabinet-Kuiper afbreuk deed aan het gezag van Talma binnen de arbeidersbeweging. De spoorwegstakingen hadden de verhouding met de socialistische arbeidersbeweging immers op scherp gezet. De Tweede Kamerverkiezingen van 1905 vormen een mooi ijkpunt.

Talma zelf was kandidaat in onder meer het district Dordrecht. Hij moest het daar opnemen tegen Hugo van Gijn, die in 1894 Kuiper verslagen had. Van Gijn ging de verkiezingsstrijd in met drie programapunten: vóór de vrijhandel, de openbare school en de hervormde kerk! Zelfs een optreden van De Savornin Lohman in de Dordtse schouwburg Kunstmin kon niet voorkomen, dat Talma bij de herstemming verloor van Van Gijn, die liberalen en socialisten achter zich wist te verenigen. Tietjerksteradeel bracht hem echter opnieuw in de Kamer.

In de beschrijving van Talma's wetgevende arbeid, als Kamerlid en als minister, verliezen de auteurs zich in een gedetailleerde beschrijving van een aantal wetsvoorstellen op het gebied van de arbeid en de sociale zekerheid. Zo blijft de persoon van Talma achter stapels werk verscholen. Gedegen bronnenonderzoek had juist nieuwe inzichten kunnen opleveren. Dat bewijst Jan de Bruijn, *Wilhelmina formeert. De kabinetscrisis van 1907-1908* (Amsterdam 2011), op het punt Talma's rol in de formatie van het kabinet-Heemskerk.

Na zijn loopbaan als Kamerlid en minister werd Talma opnieuw predikant. Hij nam een beroep aan naar Bennebroek. 'Zes en twintig jaar geleden, bij mijn eerste intrede, sprak ik met vrij wat meer zelfvertrouwen dan op dit oogenblik,' verklaarde hij in de intreedienst. Colijn zat onder zijn gehoor. Hoe heeft Talma's verhouding tot de kerk zich in